

מחשבה למעשה

בית מדרש ללימוד והוראת ההלכה
בראשות הרב בוטרמן שליט"א

בעלון השבוע...

ברכה למעשה // הוכן פרי הגפן <
האבות שבת // דיני טאטול <
פרשת השבוע // גגן חסד לאברהם <
מעשה בדיבור // גדר גנאי באה"כ <

את האלון נגן אקדמא גם בכתבה www.kollel.org.il

ברכה למעשה

בורא פרי הגפן

הרב לייב לויטן

שהרגילות שלו היא לשתות הקפה לאחר הקידוש, נחשב כאילו היה בדעתו ואינו מברך על הקפה. דין זה נוהג רק במי ששתה מהיין לכה"פ כמלא לוגמיו, אבל השומעים שיצאו ידי חובת קידוש מהמקדש ולא טעמו מהיין, לא פטרו שאר המשקים וזקוקים לברך עליהם. ואם טעמו פחות משיעור מלא לוגמיו, נחלקו בזה הפוסקים, ויראו לצאת ממישהו אחר. וכמו כן לענין ברכה אחרונה נפסק בשו"ע סימן רח" סעיף ט"ז שאם שתה רביעית יין, ברכת מעין שלוש פוטרת ברכת בורא נפשות של שאר המשקים (זה באופנים שנפטר גם בברכה ראשונה).

ואם שתה פחות מרביעית יין ושתה רביעית משאר המשקים, מסתפק בזה השעה"צ ר"ח סק"ע אם יכול לברך בורא נפשות או לא. כמו כן מסתפק השעה"צ סימן ר"י סק"ד באופן ששתה פחות מרביעית יין ופחות מרביעית של שאר משקים, אם שניהם מצטרפים לבורא נפשות. ושורש הספק הוא שיש ראשונים הסוברים שיין אף פחות מרביעית חייב בברכת על הגפן והובאו דעות אלה בשו"ע סימן קצ' סעיף ד', ולכן לפי דעות אלה אינו יכול לברך בורא נפשות כלל, דלפי דעתם מחויב בברכת מעין ג'.

אמנם דעת האגר"מ או"ח ח"א סימן ע"ד כשתה פחות מרביעית יין, בין אם שתה רביעית משאר משקים, ובין שתה פחות מרביעית משאר משקים, מברך בורא נפשות, כיון שבעצם בורא נפשות היא ברכה כללית כברכת שהכל והינה פוטרת כל דבר, ממילא כל שלא יברך ברכה מעין ג' מחמת המחלוקת הנ"ל, מחויב לברך בורא נפשות. (עיי"ש שמחדש שאם חייב לברך מעין ג' ואינו יודע בע"פ, ועד שימצא סידור יעבור לו הזמן, יברך בורא נפשות).

שאלה: מקובל שעושים קידוש בשבת בבוקר ושותים קפה עם עוגה, ואחר זמן נוטלים ידיים לסעודה. האם יש לברך שהכל על הקפה, או שהוא נפטר בברכת הגפן?
תשובה: מבואר בגמ' ברכות דף מ"א שיין פוטר את שאר המשקים ואינו נפטר בסעודה, וכן פסק בשו"ע סימן קעד' סעיפים א' ב'. ונאמרו בזה שני טעמים. א מפני חשיבות היין הרי הוא ראש וראשון לכל המשקים וכל שאר המשקים נטפלים לו, וכמו כן אם בא לשתות יין בתוך סעודת פת, חייב לברך עליו בורא פרי הגפן. ב בלבוש כתוב הטעם מפני שקבעו לו ברכה מיוחדת לעומת שאר המשקים. ודנו והפוסקים לגבי מיץ ענבים אם גם הוא פוטר שאר משקים. דעת הגר"ש"ז אורבך שדינו כיון, וכן דעת הגר"נ קרליץ והגר"ח קנייבסקי. ובשם הגרי"ש"א מובא שאין דינו כיון.

דין זה שיין פוטר שאר משקים מתקיים באחד מהתנאים הבאים.

א. שהמשקים שאותם מתכוין לשתות יהיו לפניו בשעת ברכתו על היין.

ב. באופן שאין המשקים לפניו, אך קבע שתייתו על היין, גם אם המשקים לא היו לפניו בשעת הברכה, אך הובאו לפניו לפני שסיים שתיית היין, נפטרו המשקים בברכת הגפן.

ג. גם אם לא קבע ולא היו המשקים לפניו, אך היה בדעתו לשתות המשקים או שיש לו רגילות לשתותם, ג"כ נפטרו בברכת הגפן. ובאורח, גם אם לא ידע שיביא לו את המשקים, אמרינן שדעתו על בעה"ב. (שש"כ פרק נ"ד הערה צ"ח).

לפי זה בנידון דידן, לכתחילה יש להכין הקפה קודם הקידוש ולהניח הכוס לפניו (כך משמע במ"ב סימן קע"ד סק"ג שזה התנאי המועדף), ואם לא הכין, כיון

הרב יונתן גרוזמן

שדרך לצאת בו כל ימות השבוע והרי הוא כמלבוש, והיינו שכל סיבת ההיתר רק מכח מה שהולכים עם עיגולים הללו בקביעות, ומה שאין כן בצמיד זה שאינו מיועד לילך עמו בקביעות אלא רק בימי שהותו בבית החולי. ויש שהביאו לדמותו לדין המבואר בשולחן ערוך (סימן ש"ה סי"ז) שאין התרנגולים יוצאים ברצועה שברגליהם העשויה לסימן, ובמשנה ברורה (סקנ"ג) הביא טעם הדין שמא יפול וילך להביאו, ובשער הציון שם ציין שהרמב"ם בפירוש המשניות כתב טעם האיסור מפני שהוא כמשאוי ואין זה כלבוש, והרי זה דומה לצמיד זה העשוי לזיהוי ומשום כך יש לאסור היציאה בו שאינו כלבוש אלא כמשאוי. ולעניין יציאה במפתח כתב הרמ"א (סימן ש"א סי"א): ואם המפתח של נחושת וברזל אפילו מחובר וקבוע בחגורה אסור (מרדכי פרק במה אשה וב"י בשם תשובת הרשב"א), ויש שכתבו שנוהגין בזה להיתר. ובמשנה ברורה (סקמ"ה) כתב בשם המגן אברהם והט"ז שהיתר זה הוא דווקא באופן שהמפתח עשוי כקרב בחגורה לחגור בו, שבזה בטל המפתח לחגורה ומותר לטלטלו.

שאלה: מעשה בזוג חרדי שנסעו לטייל באחת ממדינות אירופה כשהאשה בחודש מתקדם להריונה, והנה האשה נתקפה בצירים חזקים בשבת וילדה בבית החולים שם בסמיכות למלון בו שכנו. והאיש שאלתו בפיו כיון שהוא צריך ללכת לחדר וחזור האם מותר לו לטלטל במקום כזה שאין עירוב את הצמיד שבית החולים הצמיד לו על ידו, וכן האם יכול לטלטל את המפתח של החדר.

תשובה: הקדמה קצרה בדיני הוצאה: דבר שאינו מלבוש ולא תכשיט מקרי משאוי ואסור מן התורה, ובמידת חייב כרת ובשוגג חטאת, והיינו, אם הוציא אותה כדרך הוצאתה בחול, ואם אין דרך הוצאתה כך בחול, נחשב הוצאה כלאחר יד ופטור אבל אסור מדרבנן. ודבר שהוא מלבוש או תכשיט, מותר מן התורה. והנה לגבי הצמיד הרי אינו מיועד אלא לצורך זיהוי החולה ולא לשום לבוש כלל, וגם אינו מיועד לשם נוי כתכשיטים, ואף שכתב השולחן ערוך (סימן ש"א סכ"ג) שמותר לצאת באותם עיגולים ירוקים שגזרה המלכות שכל יהודי יצא בהם בכסותו, כבר ביאר המשנה ברורה (שם סקפ"ג) טעם ההיתר כיון

הרב יאיר קושניר

מעשה אבות סימן לבנים

ברמב"ן מבואר שירידתו של אברהם אבינו למצרים יש לזה השפעה והוראה לדורות העתיד, בבחינת "מעשה אבות סימן לבנים", וכמו שאברהם יצא משם עם הרבה מתנות, כך עתידים בניו לצאת ברכוש גדול. ואפשר שמה שאמר הקב"ה למשה (שמות יא,ב) "דבר נא באוזני העם וישאלו איש... כלי כסף וכלי זהב ושמלות", זה מכוון כנגד ה"נא" שביקש אברהם משרה "אמרי נא אחותי את", ובכך יזכו הבנים לרכוש גדול, וכדברי חז"ל (ברכות ט:) "אין נא אלא לשון בקשה, שלא יאמר אותו צדיק ועבדום ועינו אותם קיים

בקשת אברהם למתנות

תחילת הפרשה עוסקת בירידת אברהם אבינו למצרים, ובציוויו לשרה "אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך", ופירש"י "שיתנו לי מתנות". בקשה זו נראית לנו תמוהה, וכי מה צורך יש לאברהם במתנות של פרעה, ומה עוד שבהמשך הפרשה אברהם אומר למלך סדום "אם מחוט ועד שרוך נעל, ואם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את אברהם", הרי שאברהם אבינו סלד לחלוטין מההזדקקות לשני, ואם כן איך נבין את הציפייה שלו לשולחנו של פרעה.

ולהתחסד זה עם זה. שהמהות של עבד לא תדבק בהם. זה המאפיין הבסיסי של "בן חורין" - שיש לו את היכולת לתת.

ולכן אומר הקב"ה למשה שידאג שעם ישראל ישאלו איש מרעהו כלי כסף וכלי זהב "שלא יאמר אותו צדיק, ועבדום ועינו אותם קיים בהם", אבל את האופציה לצאת מהשעבוד - "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" - לא קיים בהם.

וממילא מובן - אברהם אכן סולד ממתנות, אבל כאן הייתה לו מטרה נעלה עד מאד, שיצאו ברכוש גדול.

מצוות הענקה

וזה תוכן מצוות הענקה שנאמרה בעבד עברי - "הענק תעניק לו" (דברים טו, יד), והתורה ממשיכה "וזכרת כי עבד היית במצרים", ומבאר רש"י שכמו שאתה יצאת ברכוש גדול, ונתינה לך האופציה להשתקם, אף אתה שלח את האיש שנמכר בגניבתו שזה שיא הנטילה, ותיתן לו את האופציה להיות נותן מעצמו לזולתו.

מובן, אפוא, כי רכוש זה נקרא בשם "גדול", ואין הכוונה כאן לכמות או לאיכות הרכוש, אלא יש כאן כוונה להתחבר ל"אדם הגדול בענקים" (יהושע יד, יא) שזה אברהם אבינו, והיינו שיש כאן כוונה לשייך את עם ישראל לגדלות הנתינה של אברהם אבינו.

קומי לך

ונחתום דברינו בדבריו של רש"י עה"פ בשה"ש (ב, י) "קומי לך רעייתי יפתי ולכי לך", ופירש"י קומי לך - על ידי ושאלו איש מעם רעהו", ועל פניו אינו מובן איזו תקומה יש בשאילת כלים מהמצרים. אך להנ"ל הדברים מאירים, שכן היציאה ברכוש גדול איזוהי מקור ליציאה משפלות לרוממות, מעבדות לחרות, וזו המשמעות של - "קומי לך", של כוח הנתינה שהוא מרומם ומעלה את האדם מעלה מעלה.

בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם". אלא, שזה גופא טעמא בעיא איזו חשיבות ונחיצות יש בכך שעם ישראל יצאו ברכוש גדול, עד שבשביל זה אברהם חורג מהנהגתו ומחפש לקבל מתנות. בתוך דברינו נשתדל גם להבין למה התואר שהתורה נתנה לרכוש הינו רכוש "גדול", לכאורה היה יותר מתאים לומר "רכוש רב" וכיוצ"ב, למה "גדול".

עבד זה לא רק בגוף זה גם בנפש

ונראה לפי המבואר במדרשי חז"ל שאברהם אבינו בברית בין הבתרים הכיר בכך שהירידה לעבדות מצרים זו הדרך הנכונה לזכך את עם ישראל, ואין אפשרות לדלג על כור ההיתוך הזה, אבל - אברהם אבינו חשש שבירידה זו בה משועבדים עם ישראל לעבדים במשך מאות בשנים, מעבר לשעבוד הפיזי שהם יעברו שם, שזה כורח המציאות, גם נפשם תהיה משועבדת, ומהי נפש של עבד, זה לא רק שם תואר לגברא, אלא זו מציאות אחרת של בן אדם, עבד הוא נטול כל רצון עצמאי, וחמור מכך - הוא לא יודע, ולא יכול לדעת, מהי "נתינה", אין לו כלום משל עצמו, הכל הוא "נוטל" מאדונו, עד כדי כך שאפילו ילדיו - שזה הנתינה הגדולה ביותר שאדם נותן - גם זה לא מתייחס אחריו (ב"ק פח.).

זה היה הפחד של אברהם, אברהם הוא עמוד החסד, פסגת הנתינה, את כל חייו הוא הקדיש בשביל לעזור ולסייע, והנה עתה בניו יורדים לגלות שיכולה חלילה לגדוע את יכולת הנתינה שלהם.

ומעתה אפשר שזו הנחיצות שהייתה לאברהם בעניין הרכוש, הוא ביקש שכשעם ישראל יצאו ממצרים הם יצאו ביד רמה, הם יצאו כשידים על העליונה, כבעלי בתים ולא כנזקקים, יצאו ברכוש גדול, וכל כך למה - כדי שיוכלו להידבק במידתו של אברהם אבינו ותהיה להם את האפשרות "לתת" זה לזה

דנה יו שהוא צדיק מחמת שכוון אבוגיו או מחמת שהוא גמיר בין הצדיקים. אבל האמת צריך האדם שלא להשיג על זה הן הצדיק הן הצדיק אל ישיג על שכוון אבוגיו ואמר שכוון אבוג יאמר או ולא יאמר הפקודג הפקודג מה שהוא מחמת זה אל ישיג על זה רק צריך איחול ומיזוק גדול הפקודג יגביר (עם איחול, פקודג אר).

מדבר עליו, וימצא שאחד אומר דבר על שני אנשים, באחד הוא מספר על ידי זה שבחו, ובאחד הוא עובר על ידי זה על איסור לשון הרע. ואבאר דברי, כגון אם יאמר על איש שאחרים מספיקין לו את מזונו ואין לו דאגת פרנסה, שהוא לומד לערך שלוש או ארבע שעות ביום, הנה לפי ערכו יהיה לו זה לגנאי גדול, ולשון הרע מקרי, ואם יאמר זה גופא על בעל הבית שטרוד בפרנסתו, הוא לו לשבח גדול.

והזהר אחי, שאל יטעה אותך היצר לאמור, הלא אמרו חז"ל, 'כל מאי דעלך סני לחברך לא תעביד', ותטעה לומר, מה אמרתי עליו, שהוא אינו לומד תורה רק שלוש או ארבע שעות ביום, הלא איני מצווה לאהוב אותו יותר מכמוני, והלוואי שהיו אומרים עלי שאני לומד תורה שלוש או ארבע שעות ביום. אבל באמת זהו טעות. דכוונת הגמרא, 'כל מאי דעלך סני...' היינו אם היית במדרגתו, היה דבר זה שנאו לך. ובאמת זה תלוי לפי האיש שדיבר עליו, והמקום והזמן, אם לפי העניין יהיה זה לו לגנאי, בוודאי לשון הרע הוא מן הדין".

דוד ומשה חברים טובים משכבר הימים, נפגשו בשבת אחר הצהריים לשיחת חברים.. שמעת על יוני, הבחור הצדיק הזה שלמד איתנו בישיבה.. שאל דוד את משה, "שמעתי שיוני לומד כל יום ארבע שעות ברציפות.." סיים דוד.

מה איתך, אנחנו ממש לפני ראש השנה, אמר משה לדוד, איך אתה כך מגנה את יוני.. אתה לא מפחד מאיסור לשון הרע..

לשון הרע, מה לשון הרע בזה.. הייתי שמח מאד להצליח ללמוד כל יום ארבע שעות.. ועוד ברציפות.. נכון, אמר משה לדוד, בשבילך, שהינך עסוק לפרנסתך במשך רוב היום, זה יהיה באמת הישג אדיר אם תצליח ללמוד ארבע שעות ביום, אבל יוני החבר שלנו, הוא אברך – שזה העיסוק שלו כל היום – תורתו אומנותו. הוא אמור ללמוד כל היום ולא רק ארבע שעות, וכשאתה מספר עליו שהוא לומד ארבע שעות, זה ממש דברי גנאי.

כותב החפץ חיים (כלל ה' הלכה ה-ז): "ודע עוד כלל פשוט בעניין לשון הרע, שתלוי לפי האיש שהוא

כּה אִיקָלָה אֶהְיֶה אֲנִי, גַּם אֶעֱשֶׂה וְאֵל אֶגִּיד אִיטְרָא יִרְדּוּ אֲפִינוּ שְׁלִיחַ הַצִּיּוּק, אֲנִי מְשִׁיב הַרוּחַ וְנִשְׁבֵּה הַכּוּחַ, אֲנִי מוֹכִיד הַגֶּשֶׁם – וְכֵן הַגֶּשֶׁם. אֲנִי אֹ: מַה מְשִׁיב – אֲנִי אֹ: מֵאֵל גִּינוּקוֹ אֲנִי, וְאֲנִי מְקַיֵּם (מֵאֵל מְקַיֵּם) אֲפִינוּ עֲנִיִּים כִּכְנֵי עֲשִׂיָּים. וְכֵן מֵי שְׁאִין אֹ אֶשְׁלֵם, אֲנִי אֹקֵחַ מֵעַד דִּבְרֵי. וַיֵּשׁ אִי בְּכִיכָה שֶׁל דְּבִיבֵי, וְכֵן יֵרֵד מֵאֲגִלָּה בְּאִימֹדוֹ, אֲנִי מְשַׁח אֹגוֹ הַקֶּסֶם. וְאֲנִי מְכַיֵּעַ אֹגוֹ וּמְפִיִּים אֹגוֹ עַד שֶׁהוּא כֵּן וְקוֹרָא. (מִסְכַּת גִּטִּין ד' כ"ד ע"א)